

Eryk GŁODZIŃSKI
Politechnika Warszawska
Instytut Organizacji Systemów Produkcyjnych

EFEKTYWNOŚĆ W NAUKACH O ZARZĄDZANIU. PRZYCZYNY WIELOZNACZNOŚCI I REKOMENDACJE DOTYCZĄCE ICH OGRANICZENIA

Streszczenie. Głównymi celami artykułu są wskazanie przyczyn występowania wieloznaczności w definiowaniu efektywności oraz określenie rekomendacji, które umożliwiłyby uporządkowanie sposobu jej interpretacji w naukach o zarządzaniu. Przyczyny wieloznaczności podzielono na trzy grupy: uniwersalizm stosowany w definiowaniu i interpretacji, występowanie międzydyscyplinarnej luki teoretyczno-poznawczej, wpływ publikacji anglojęzycznych.

Słowa kluczowe: efektywność, wieloznaczność, nauki o zarządzaniu.

EFFICIENCY IN MANAGEMENT SCIENCE. REASONS OF MULTI - - INTERPRETATIONS AND RECOMMENDATIONS FOR THEIR REDUCTION

Summary. The main objectives of the paper are to show the purposes of multi-interpretations in describing the term of efficiency and propose some recommendations that can enable its better understanding in management science. The explanations of efficiency multi-interpretations were divided into three groups: universal approach in defining and interpreting, existing theoretical-cognitive gap between different scientific disciplines, and the impact of scientific papers in English.

Keywords: efficiency, multi-interpretation, management science.

1. Wprowadzanie

Analizując literaturę przedmiotu, która jest nasycona wieloma różnorodnymi publikacjami, opisującymi efektywność można odnieść wrażenie, że na jej temat napisano już prawie wszystko. Podjęto niezliczone próby: zdefiniowania efektywności, określenia jej głównych determinantów i sposobów pomiaru, zbadania wpływu efektywności na otoczenie oraz inne kryteria oceny. Popularność w podejmowaniu tematyki efektywności jest związana z jej dużym znaczeniem, przede wszystkim w ujęciu praktycznym. Wpływa jednak na brak uporządkowania terminologicznego. Celami artykułu są przedstawienie przyczyn wieloznaczności w interpretacji efektywności w naukach o zarządzaniu oraz na tej podstawie wskazanie rekomendacji, które mogłyby umożliwić wzrost stopnia ujednoczenia sposobu interpretacji tego pojęcia.

Przedstawione w artykule rozważania bazują na analizie literatury przedmiotu. Są również rezultatem dyskusji na seminariach i konferencjach naukowych, wymiany poglądów z menedżerami przedsiębiorstw oraz wynikają z obserwacji praktyki gospodarczej.

2. Efektywność jako cecha wieloznaczna

Różnorodność istniejących teorii organizacji i zarządzania powoduje, że efektywność rozpatruje się m.in. z punktu widzenia: wiedzy ogólnej [7], prakseologii [28], zarządzania produkcją [36], zarządzania jakością [30], zarządzania wartością [16], informatyki gospodarczej [9]. Dokonując wyodrębnienia podmiotów badawczych znajdujemy analizy efektywnościowe zarówno w ramach funkcjonowania przedsiębiorstw [3; 27], jak i podmiotów sektora publicznego [40] czy realizacji projektów [38]. Przyjmując za kryterium klasyfikacyjne podejścia do oceny efektywności wyróżnia się spojrzenia: celowościowe, systemowe, oparte na koncepcji grup interesów, wielowymiarowe [2]. W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele prób określenia sposobów jej pomiaru [11]. Są to m.in. podejścia: ekonomiczne, społeczne, techniczne. Badano również relacje efektywności z innymi kryteriami oceny organizacji czy działań, np.: skutecznością [20], racjonalnością, użytecznością i trwałością [21]. Na tej podstawie można stwierdzić, że dorobek w zakresie rozumienia problematyki efektywności, w tym porównań definicji [40, 3, 25], jest nie tylko duży, ale również wartościowy. Niestety jedynie w nieznacznym stopniu przybliżyła do „utwardzenia” rozumienia terminu efektywność, co postuluje się w naukach o zarządzaniu [31]. Wpływa również na potrzebę dokonywania trudnych wyborów przyjęcia dominującego spojrzenia, spośród mnogich i różnorodnych sposobów interpretacji i metod pomiaru, czego wymagają teoria oraz praktyka życia gospodarczego [5]. Są to kluczowe problemy badawcze,

ponieważ menedżerów nie interesują metodyczne rozważania na temat złożoności i wielowątkowości. Wymagają oni konkretnych i jednoznacznych rozwiązań, które można zaimplementować w zarządzanie efektywnością, jako cechą mierzalną i znajdującą się w dyskursie rozwoju licznych koncepcji funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Problem nieprecyzyjnego definiowania i posługiwania się pojęciem efektywność w naukach o zarządzaniu ma wiele źródeł. W. Kowal analizując związki między efektywnością i skutecznością wskazał trzy aspekty wpływające na zmienność ich interpretacji [20, s. 12]:

- brak zgodności co do wyznaczenia stosownych odpowiedników dla terminów polsko- i anglojęzycznych odnoszących się do kategorii sprawności, w tym poszukiwanie właściwych odpowiedników dla: sprawności, efektywności, ekonomiczności, wydajności a *effectiveness* i *efficiency*,
- różnorodność punktów odniesienia wykorzystywanych przy interpretacji wszystkich postaci sprawności, które wynikają z różnych perspektyw badawczych, zarówno w Polsce jak i na świecie,
- różnorodność sposobów definiowania form sprawności, które bazują głównie na podejściach ilościowym i nie ilościowym.

W dalszej części artykułu zostanie podjęta próba rozszerzenia listy czynników, wpływających na wieloznaczność pojęcia efektywność.

3. Uniwersalizm w definiowaniu i interpretacji efektywności

Odnosząc się jedynie do efektywności, wykorzystując wyniki analizy literatury przede wszystkim z zakresu nauk o zarządzaniu oraz obserwacji praktyki gospodarczej, można wskazać dwie ogólne przyczyny braku jednolitego podejścia do rozumienia kategorii efektywność. Należy do nich zaliczyć m.in.:

I. Uniwersalne wykorzystywanie kategorii efektywności w języku potocznym.

W języku potocznym ludzie bardzo często odnoszą się do efektywności. Pojęcie to stosuje się zarówno do mikro-, jak i makroobiektów. Jest przedmiotem oceny: pracy maszyn, urządzeń i systemów technicznych, działalności ludzi, funkcjonowania organizacji i jej wyodrębnionych elementów (np. stanowisk pracy, działów, projektów), stanu zarówno poszczególnych sektorów, jak i całości gospodarki czy systemów społeczno-gospodarczych. Elektroniczny słownik języka polskiego podaje, że efektywny to „dający dobre wyniki, wydajny” [14]. Wskazuje się tu na perspektywę wynikową, choć wydaje się, że korzystniej byłoby odnosić się do osiągniętych rezultatów, które są szerszym pojęciem i nie precyzują postaci miernika (formuła względna lub bezwzględna). Należy również podkreślić, że przytoczona definicja nie wspomina o nakładach niezbędnych do osiągnięcia rezultatów.

Wprowadza to pewną niejednoznaczność, co szczególnie widać w potocznych zastosowaniach pojęcia efektywność, kiedy jest ono nadużywane.

II. *Częste, chociaż należy podkreślić, że coraz rzadziej spotykane, pomijanie różnic między kategoriami skuteczność a efektywność, a przez to nadużywanie pojęcia efektywność w publikacjach naukowych.*

Częste, chociaż należy podkreślić, że coraz rzadziej spotykane, pomijanie różnic między kategoriami skuteczność a efektywność w opracowaniach naukowych niesie za sobą duże zagrożenie. Pojęcia te niekiedy były traktowane jako synonimy. Przykładem mogą być prace uznanych naukowców, które całkowicie pomijają specyfikę efektywności i skuteczności. Przypadek taki znajdujemy w monografii pod redakcją naukową K.A. Wojtaszczyka [37] - politologa z Uniwersytetu Warszawskiego, członka Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych, Sekcji Nauk Humanistycznych i Społecznych w kadencji 2014-2016. W pracy tej nie wyjaśniono znaczenia pojęcia efektywność, a już na samym początku pierwszemu rozdziałowi nadano tytuł „Skuteczność reprezentacji interesów w systemie politycznym Unii Europejskiej”. Sytuacja taka pokazuje, z jaką łatwością wykorzystuje się oba pojęcia. W tytułach wprowadza się efektywność jedynie ze względów marketingowych zapominając, że literatura naukowa ma przede wszystkim charakter teoriopoznawczy i/lub empiryczny. Jej treść powinna odzwierciedlać narzucony rygor badawczy i nie powinna być podatna na negatywny wpływ trendów modowych, które mogą sprawić, że nawet „solidne” badania naukowe staną się niewiarygodne.

Z pewnością trudno zwalczać popularność wykorzystania kategorii efektywność w potocznym zastosowaniu, głównie w obszarze analizy problematyki gospodarczej, choć nie tylko. Rolą badaczy jest wskazywanie właściwego sposobu interpretacji i odróżniania efektywności od innych cech oceny. To wymaga zachowania właściwego rygoru badawczego w procesie tworzenia teorii w naukach ekonomicznych, które wywierają znaczny wpływ na praktykę biznesową, a wypowiedzi ekonomistów mają charakter opiniotwórczy.

4. Międzydyscyplinarna luka teoretyczno-poznawcza

Analizując literaturę przedmiotu zauważa się, że pomimo popularności stosowania kategorii efektywność trudno jest znaleźć badania umożliwiające rozwiązanie dylematu jej wieloznaczności. Można również postawić tezę, że będzie to raczej niemożliwe również w przyszłości ze względu na złożoność tego konstruktów. Różnorodne interpretacje kategorii efektywność wynikają głównie z przyjęcia odmiennych perspektyw badawczych. Brak konsensusu wynikający z niedostatku wiedzy, jak poradzić sobie z wieloznacznością tworzy lukę teoretyczno-poznawczą, która wpływa m.in. na trudności w projektowaniu systemów pomiaru. Oprócz stosowania innych perspektyw badawczych są też kolejne przyczyny

wpływające na wieloznaczność, na które środowisko naukowe może wpływać, celem uporządkowania analizowanej problematyki. Należą do nich m.in.:

- a) brak zrozumienia dorobku Polskiej Szkoły Prakseologii w wyniku niestosowania przez nią we wczesnych pracach pojęcia efektywności,
- b) brak definicji efektywności i/lub terminów pochodnych w niektórych nowych opracowaniach o charakterze słownikowym w naukach o zarządzaniu,
- c) nieprecyzyjne, często sprzeczne definicje występujące w innych naukach, z których nauki o zarządzaniu dokonywały zapożyczeń.

Ad a) W pracach T. Kotarbińskiego nie występuje pojęcie efektywności. Definitywnie najbliższa jemu jest ekonomiczność. Oznacza ona czystość działania, unikanie minusów [19]. W pracach J. Zieleniewskiego pojawiają się pojęcia ekonomiczność i korzystność [39]. Autor wskazuje jednak, że są to relacje wyniku użytecznego do kosztu. Problemem jest jednak definicja zarówno wyniku użytecznego, jak i kosztu. Wynik użyteczny może być różnie wartościowany, w zależności od podmiotu oceniającego, ale również czasu dokonywanej oceny. Podmiot oceniający traktować może wynik użyteczny dość subiektywnie. Jednak strony wyniki nieużyteczne w jednej chwili mogą stać się w kolejnej użyteczne i na odwrót. Odnosząc się do kosztu należy go interpretować zgodnie z teorią rachunkowości lub ekonomii. W zarządzaniu korzystniejsze byłoby używanie pojęcia bardziej uniwersalnego w zastosowaniu, tj. nakład. Dużym postępowaniem w definiowaniu efektywności są prace T. Pszczołowskiego. Wskazuje on na efektywność jako dodatnią cechę działań, dającą jakiś pozytywny wynik, bez względu na to, czy był on zamierzony czy nie. Autor w swoich opracowaniach nie wspomina jednak o nakładach niezbędnych do osiągnięcia rezultatu. Te są częścią definicji ekonomiczności, którą określa się jako stosunek nabytków do ubytków. T. Pszczołowski jednocześnie pisze, że „w wielu pracach prakseologicznych używa się efektywności równoznacznie ze skutecznością i sprawnością w sensie uniwersalnym” [28]. Dorobek ten, choć bardzo wartościowy, niedoświadczonego badacza może wprowadzić w błąd. Niejednoznaczność terminologiczną potęgują również nowsze prace z zakresu prakseologii, w których wskazuje się na dwa główne walory prakseologiczne – efektywność (skuteczność) i ekonomiczność [14]. Poddaje to w wątpliwość możliwość bezpośredniego przeniesienia ujęcia prakseologicznego na grunt nauk o zarządzaniu.

Ad b) Literatura przedmiotu opisuje wiele postaci efektywności: ekonomiczną, kosztową, alokacyjną, społeczną, techniczną itp. Jednak większość specjalistycznych (dziedzinowych) encyklopedii czy słowników ekonomicznych/menedżerskich często nie definiuje w sposób wystarczający nie tylko efektywności, ale również różnych jej odmian/kategorii. Nie ma zatem jednolitej płaszczyzny przekazu, która charakteryzowałaby specyfikę efektywności w naukach o zarządzaniu. Przykładowo, w „Leksykonie zarządzania” zdefiniowano jedynie efektywność ekonomiczną projektu [22]. W „Słowniku ekonomicznym przedsiębiorcy” scharakteryzowano efektywność w znaczeniach ekonomicznym i techniczno-ekonomicznym [7]. „Encyklopedia biznesu” definiuje tylko efektywność wykształcenia [12], choć można

również znaleźć wzmianki na temat efektywności: kapitału obrotowego, kierowania, przemysłu, strategicznej. Na tle wymienionych publikacji dobrze prezentuje się „Leksykon menedżera”. Charakteryzuje on efektywność w znaczeniu uniwersalnym oraz definiuje: efektywną firmę i stopę procentową, efektywność: dystrybucji, handlu zagranicznego i organizacyjną [32].

Ad c) Nauki o zarządzaniu często wykorzystują metody badawcze wywodzące się z innych dziedzin. Również aparat pojęciowy niejednokrotnie najpierw jest zapożyczony, a następnie ze względu na dotychczasowy dorobek teoretyczny dostosowany do specyfiki zarządzania. Podobnie jest z kategorią efektywność, której zapożyczenia mają dwa główne podłoża. Po pierwsze, stadium rozwoju innych dyscyplin niejednokrotnie określa się jako bardziej dojrzałe. Po drugie, co niestety często nie jest prawdą, istnieje przekonanie, że warsztat i pojęcia są w innych naukach w znacznie większym stopniu uporządkowane. Jednak przykładowa analiza dorobku obszaru nauk ścisłych i technicznych, uważanych za dużo bardziej dojrzałe w porównaniu do zarządzania (pod względem aparatu pojęciowego, teorii, modeli itp.) wskazuje, że również tu występuje wiele kontrowersji (tabela 1). Przedstawione definicje w większości wskazują na zależność wyników (rezultatów) i nakładów (czynników produkcji), jako bezpośrednich składowych elementów efektywności. Jednak definicja z publikacji z zakresu automatyki i robotyki ma charakter skutecznościowy. Ta wieloznaczność efektywności w naukach technicznych, choć należy wskazać, że dużo rzadziej spotykana niż w naukach o zarządzaniu, mogła wpłynąć na dwuznaczność interpretacyjną badanego pojęcia.

Tabela 1

Wybrane definicje efektywności w obszarze nauk ścisłych i technicznych

Dyscyplina naukowa	Definicja	Źródło
chemia (obszar nauk ścisłych)	Efektywność to wskaźnik procentowy wyników do nakładów (energii lub pracy) w jednostce czasu; przykładowo efektywność procesu przekształcenia zboża w alkohol napędzający pojazd może być mierzony jako iloraz wartości energetycznej alkoholu do wartości energii wykorzystanej w całym procesie wytwórczym	McGraw-Hill Encyclopedia of Science & Technology. 7th Edition, McGraw-Hill, Vol. 5, 1992, 9, p. 610.
fizyka (obszar nauk ścisłych)	Efektywność to wielkość energii otrzymanej z maszyny podzielona przez wielkość energii wykorzystanej przez maszynę; różnica między pracą włożoną oraz pracą dostarczoną często w formie ciepła	The World Book Encyclopedia. Vol. 6, Field Enterprises Education Corporation, 1976, p. 77.
automatyka i robotyka (obszar nauk technicznych)	Efektywność estymatora to poziom jego zbliżenia wokół prawdziwej wielkości poszukiwanego parametru; w tym przypadku chodzi o ociążenie jak najmniejszej wariancji estymatora, czyli jego zbliżenie się do celu	Encyklopedia Techniki-automatyka. WNT, Warszawa 1972, s. 99.
cybernetyka (obszar nauk technicznych)	Efektywność działania <i>ex post</i> rozumie się określoną relacją między uzyskanymi wynikami i nakładami potrzebnymi do otrzymania tych wyników; efektywność działania <i>ex ante</i> rozumie się określoną relacją między celami działania a przewidywanymi środkami potrzebnymi do zrealizowania celu	Klatka N.: Mały słownik cybernetyczny. Warszawa 1973, s. 93.
energetyka (obszar nauk technicznych)	Efektywność to wskaźnik użyteczności uzyskanej energii lub siły do całkowitych wykorzystanych nakładów; jeżeli te dwie wielkości są w tych samych jednostkach miary, efektywność można wyrazić jako ułamek lub procent; jeżeli te dwie wartości są wyrażone w różnych jednostkach miary, należy nazwać te jednostki; w związku z tym efektywność lampy elektrycznej może być mierzona w Lumenach przeliczanych na Watty [lm/W]	The New Electrical Encyclopedia, A Practical Handbook of Modern Electrical Engineering for Working Engineers. Vol. 2, The Waverley Book Company Ltd., London 1997, 9. 506.

cd. tabeli 1

inżynieria produkcji (obszar nauk technicznych)	Efektywność energetyczna to zasadniczy komponent polityki zrównoważonego rozwoju, który umożliwia zapewnienie kompromisu między wzrostem gospodarczym a konkurencyjnością, bezpieczeństwem energetycznym i zrównoważonym wykorzystaniem środowiska naturalnego; jest relacją zużycia energii do ekonomicznych nakładów przeznaczonych na jej wytworzenie	Makridou G., Andriosopoulos K., Doumpos M., Zopounidis C.: A Two-stage Approach for Energy Efficiency Analysis in European Union Countries. "The Energy Journal", Vol. 36, No. 2, 2015, p. 48
---	--	---

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione przyczyny występowania luki teoretyczno-poznawczej powinny być niwelowane przez dyskusję naukową, badania empiryczne, a następnie określanie rekomendacji dla badaczy i praktyków biznesu.

5. Wpływ publikacji anglojęzycznych

Angielskojęzyczny dorobek teoretyczny i empiryczny nauk o zarządzaniu jest bardzo bogaty. Wynika to z wielu aspektów. Po pierwsze, angielski jest głównym językiem kongresowym nauk o zarządzaniu. Stało się tak, ponieważ wielu znaczących naukowców aktywnie pracowało lub pracuje w Stanach Zjednoczonych. Po drugie, zarządzanie jest nauką empiryczną, a angielski jest uniwersalnym językiem biznesu. Spowodowało to, że najbardziej renomowane czasopisma naukowe i branżowe publikują wyniki badań i opinie w języku angielskim. Wpływ tych opracowań na stan wiedzy polskich badaczy w obszarze zarządzania jest nie do przecenienia. Z punktu widzenia analizowanej tematyki stał się źródłem nie tylko interesujących wyników studiów i inspiracji, ale również wprowadził pewien chaos interpretacyjny, spowodowany m.in.: różnicami kulturowymi, istniejącym zasobem słów, brakiem właściwych odpowiedników w języku polskim. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w:

- a) różnorodności tłumaczenia i stosowania angielskich pojęć *efficiency* i *effectiveness*,
- b) specyfice języka angielskiego, będącego bazą dla badań i wprowadzania nowych pojęć, dla których trudno znaleźć polskie odpowiedniki, np. *performance management* czy *organizational effectiveness*.

Ad a) Jednym z kluczowych czynników wpływających na wieloznaczność w definiowaniu i stosowaniu efektywności jest różnorodne tłumaczenie wyrazów angielskich. W swoich analizach zwraca na to uwagę wielu badaczy [20; 40]. Literatura anglojęzyczna wprowadza pewną dwuznaczność przedstawiając *efficiency* i *effectiveness* jako synonimy¹. E.H. Shaw analizując 100-letni dorobek na temat *efficiency* określił, że pionierzy w badaniach na ten temat nie wskazali jednoznacznie jasnej koncepcyjnej definicji tego pojęcia, a na przestrzeni badanego okresu efektywność była synonimem: kosztu, produktywności, skuteczności,

¹ Gaudld J., Kolb W.L.: A Dictionary of the Social Sciences. The Free Press, New York 1964 za Holstein-Beck M.: Pojęcie efektywności w nauce i praktyce. Instytut Administracji i Zarządzania, Centrum Podyplomowego Kształcenia Pracowników Administracji Państwowej, Warszawa 1987, s. 4.

skuteczności/efektywności kosztowej [29]. Problem z właściwą interpretacją znaczeniową pojęć sprawia, że w niektórych polskich publikacjach to samo słowo jest różnie tłumaczone – raz efektywność staje się *efficiency*, w innym miejscu *effectiveness*². W bardzo ciekawych pracach „zajmujących: się m.in. efektywnością znajdziemy stwierdzenie, że angielskiemu terminowi *effectiveness* odpowiadają polskie pojęcia efektywność i skuteczność natomiast *efficiency* – wydajność i oszczędność [1]. Podobnie często uznaje się, że angielskie *effectiveness* to zarówno efektywność, jak i skuteczność [28]. Jednak w literaturze angielskojęzycznej można znaleźć również rozróżnienie między *effectiveness* i *efficiency*. „Istnieje wyraźny związek między tymi dwoma pojęciami, który wprowadza menedżerów w ciągle zakłopotanie. Skuteczność opisuje osiągnięcie początkowych celów. (...) Efektywność definiuje zależność między zasobami wykorzystanymi do osiągnięcia celów oraz aktualnymi osiągnięciami. Im bardziej korzystna jest relacja korzyści - koszty, tym wyższa efektywność” [17]. Również P. Drucker wyraźnie wskazuje, że *efficiency is doing things right; effectiveness is doing the right thing* [8], co można interpretować jako rozgraniczenie między koncentracją na wyniki (efektywność) a cele (skuteczność), choć wydaje się, że nie jest to takie jednoznaczne. W wyniku przeglądu różnorodnych definicji w anglojęzycznej literaturze przedmiotu można stwierdzić, że odpowiednikiem efektywności jest słowo *efficiency* (przymiotnik *efficient*), a skuteczności *effectiveness* (przymiotnik *effective*) i takie podejście przyjmuje się w niniejszym artykule, pomimo pewnego uproszczenia jakie wprowadza.

Ad b) Dobre warunki do prowadzenia badań naukowych w Stanach Zjednoczonych sprawiły, że wiele pojęć było i jest tworzonych oryginalnie w języku angielskim. Ze względu na swoją specyfikę, w tym elastyczność tworzenia neologizmów, doskonale się on do tego nadaje. W języku polskim niejednokrotnie trudno jest znaleźć ich właściwy odpowiednik. Rozwiązaniem mogą być stosowanie angielskich nazw jako zapożyczeń lub tworzenie własnych neologizmów. Pierwsze rozwiązanie spotyka się ze sprzeciwem ze strony językoznawców. Nie jest ono dobre szczególnie w sytuacji, gdy pojęcie wchodzi do powszechnego wykorzystania. Jednak tworzenie neologizmów, które znajdą ogólną akceptację, jest działaniem niezmiernie trudnym. Przykładami mogą być: *performance management* (tłumaczone jako: zarządzanie efektywnością, dokonania lub wynikami), *organizational effectiveness* (tłumaczone jako efektywność lub skuteczność organizacyjna), *managerial effectiveness* (tłumaczone jako skuteczność zarządzania). Takie działanie z pewnością wymaga konsensusu przede wszystkim wśród badaczy. Interpretacji i tłumaczeniu powyższych terminów na język polski nie sprzyja również ich wieloznaczność w języku angielskim. Przykładem może być pojęcie *organizational effectiveness*. Jego wieloznaczność wynika z dużej różnorodności istniejących jego modeli [4], które powstały na przestrzeni wielu lat. Termin *organizational effectiveness* w języku polskim najczęściej

² Przykładem może być opracowanie [10], w którym dość dowolnie tłumaczy się termin efektywność na język angielski, jako *effectiveness* lub *efficiency*.

tłumaczy się jako efektywność organizacyjna lub efektywność organizacji [20; 40]. Jest to jednak działanie nie w pełni uzasadnione. A.Y. Lewin oraz J.W. Minton przeanalizowali dorobek z zakresu *organizational effectiveness* [23]. Przedstawili różne spojrzenia (szkoły) na analizowany problem. Wskazali, że *organizational effectiveness* to stopień w jakim organizacja spełnia swoje cele końcowe, uwzględniając warunki niepewności gospodarowania [23]. Oznacza to, że pojęcie to powinno być raczej tłumaczone jako skuteczność organizacyjna zważywszy, że w literaturze przedmiotu można spotkać również pojęcie *organizational efficiency*, interpretowane jako kryterium przetrwania organizacji w rozumieniu teorii ekonomii [35] lub relacja korzyści do nakładów organizacji [6].

Ze względu na znaczący dorobek w zakresie badania efektywności i brak konsensusu wśród naukowców zarówno polskich, jak i zagranicznych w kwestii wieloznaczności analizowanego pojęcia, trudno znaleźć właściwe rozstrzygnięcie przedstawionego dylematu, choć w dalszej części proponuje się poddać dyskusji pewne rekomendacje.

6. Podsumowanie i rekomendacje

W artykule przedstawiono argumenty, które powodują, że jedna z najczęściej wykorzystywanych w teorii i praktyce gospodarczej cech oceny jest niejednoznacznie definiowana. Przyczyny wieloznaczności podzielono na trzy grupy: uniwersalizm stosowania w definiowaniu i interpretacji, występująca luka teoretyczno-poznawcza, wpływ publikacji anglojęzycznych. W artykule wielokrotnie podkreślano, że efektywność jest konstruktem niezwykle złożonym (np. ze względu na czynniki go determinujące, a przez to mierniki pomiaru czy jej wpływ na otoczenie), co spowodowało, że istnieje wiele jej modeli. Trudno spodziewać się znalezienia konsensusu w definiowaniu efektywności. Należy jednak dążyć do unikania wieloznaczności, które mają podłoże w braku zrozumienia i niewłaściwej interpretacji. Postuluje się dlatego, aby:

1. W znaczeniach uniwersalnym i potocznym wykorzystywać pojęcie efektywność bez dodatkowych rzeczowników/przymiotników „dookreślających”, jako porównanie osiągniętych rezultatów (planowanych i nieplanowanych uwzględniając rezultaty netto, tj. zarówno korzyści, jak i straty) do poniesionych nakładów (niezbędnego do osiągnięcia powyższych rezultatów zużycia zasobów – czynników produkcji w ujęciu teorii ekonomii).
2. W pracach naukowych jednoznacznie rozróżniać efektywności od skuteczności i innych cech oceny. Efektywność może być jednym z determinantów skuteczności.
3. Wykorzystywać dorobek Polskiej Szkoły Prakseologii z zastrzeżeniem, że efektywność jest tam definiowana jako ekonomiczność i korzystność, które to wyrazy nie znajdują szerszego zastosowania w naukach o zarządzaniu.

4. Opracowując nowe, specjalistyczne publikacje o charakterze słownikowym lub encyklopedycznym (z zarządzania) poświęcać większą uwagę konstruktywności efektywności, tj. definiować go w znaczeniu uniwersalnym oraz charakteryzować jego najważniejsze rodzaje, np. efektywność: ekonomiczną, organizacyjną, techniczną.
5. Stosować tłumaczenie *efficiency* jako efektywność, natomiast do konstruktywów złożonych typu *organizational effectiveness* podchodzić bardzo ostrożnie, tj. uwzględniając specyfikę jego zastosowania. Postuluje się jednak preferowanie tłumaczenia skuteczność organizacyjna, pomimo odmiennych poglądów występujących w polskojęzycznej literaturze przedmiotu, ponieważ efektywność jest jednym z determinantów *organizational effectiveness*.

Mając świadomość przyjęcia pewnego uproszczenia, nie umniejszając znaczenia dotychczasowego dorobku naukowego w analizowanym zakresie, przedstawione rekomendacje należy traktować jako propozycję do rozważenia w dalszej dyskusji naukowej.

Bibliografia

1. Bielski M.: Organizacje – istota, struktury, procesy. Wyd. UŁ, Łódź 1997, s. 104-123.
2. Bielski M.: Podstawy teorii organizacji i zarządzania. Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 54-66.
3. Borowiecki R. (red.): Pomiar i ocen procesów kreowania wartości w badaniu efektywności przedsiębiorstwa. Wyd. UEK, Kraków 2009.
4. Cameron K.S.: Effectiveness as Paradox: consensus and conflict In conceptions of organizational effectiveness. "Management Science", Vol. 32, No. 5, 1986, p. 539-553.
5. Chomątkowski S.: Dynamika rozwoju efektywności systemów przemysłowych. Zeszyty Naukowe AE w Krakowie –Monografie, nr 115, Kraków 1993, s. 83-84.
6. Davis P.S., Pett T.L.: Measuring Organizational Efficiency and Effectiveness. "Journal of Management Research", Vol. 2, No. 2, 2002, p. 87-97.
7. Dowgiałło Z. (red.), Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy, Wyd. VII, Szczecin 2000, s. 74.
8. Drucker P.F.: Management: Tasks, Responsibilities. Practices, Harper & Row, New York, 1974, p. 45.
9. Dudycz H., Dyczkowski M.: Efektywność przedsięwzięć informatycznych. Podstawy metodyczne pomiaru i przykłady zastosowań. Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 44.
10. Dudycz T., Osbert-Pociecha G. (red.): Efektywność –rozważania nad istota i pomiarem. Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Wrocław 2010.

11. Dyduch W.: Współczesne dylematy zarządzania pomiarem efektywności organizacyjnej, [w:] Dudycz T., Osbert-Pociecha G., Brycz B. (red.): Efektywność –konceptualizacja i uwarunkowania. Prace Naukowe UE we Wrocławiu, nr 262, Wrocław 2012, s. 86-95.
12. Encyklopedia biznesu. Tom 1, Fundacja Innowacja, Warszawa 1995, s. 230.
13. Encyklopedia techniki – automatyka. WNT, Warszawa 1972, s. 99.
14. Gasparski W.: Prakseologia – wariacje na temat „Prakseologia”, nr 150, 2010, s. 34.
15. Holstein-Beck M.: Pojęcie efektywności w nauce i praktyce. Instytut Administracji i Zarządzania, Centrum Podyplomowego Kształcenia Pracowników Administracji Państwowej, Warszawa 1987, s. 4.
16. Jaki A.: Mechanizmy procesu zarządzania wartością przedsiębiorstwa. Zeszyty Naukowe UE w Krakowie – Monografie, nr 215, Kraków 2012, s. 123.
17. Karlöf B., Lövingsson F.H.: The A-Z of Management Concepts and Models. Thorogood Publishing, London 2005, p. 131-132.
18. Klatka N.: Mały słownik cybernetyczny. Warszawa 1973, s. 93.
19. Kotarbiński T.: Traktat o dobrej robocie. Ossolineum, Warszawa 1982, s. 11, 104, 117, 373, 379
20. Kowal W.: Skuteczność i efektywność – różnicowane aspekty interpretacji. „Organizacja i Kierowania”, nr 4, 2013, s. 11-22.
21. Kozuń-Cieślak G.: Efektywność- rozważania nad istotą i pomiarem. Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego SGH, nr 4(16), 2013, s. 13-41.
22. Leksykon zarządzania. Difin, Warszawa 2004, s. 123.
23. Lewin A.Y., Minton J.W.: Determining organizational effectiveness: another look, and an agenda for research. “Management Science”, No. 32(5), 1986, p. 514-538.
24. Makridou G., Andriosopoulos K., Doumpos M., Zopounidis C.: A Two-stage Approach for Energy Efficiency Analysis in European Union Countries. “The Energy Journal”, Vol. 36, No. 2, 2015, p. 48.
25. Matwiejczuk R.: Efektywność – próba interpretacji. „Przegląd Organizacji”, nr 11, 2000, s. 27-31.
26. McGraw-Hill Encyclopedia of Science & Technology. 7th Edition, McGraw-Hill, Vol. 5, 1992, s. 610
27. Osbert-Pociecha G.: Relacja między efektywnością a elastycznością organizacji, [w:] Dudycz T., Tomaszewski Ł. (red.): Efektywność –rozważania nad istotą i pomiarem. Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 1183, Wrocław 2007, s. 338
28. Pszczołowski T. (red.): Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji, Ossolineum, Wrocław 1978, s. 60.
29. Shaw E.H.: A general theory of systems performance criteria, „International Journal of General Systems”, Vol. 38, No. 8, 2009, p. 851-869.
30. Skrzypek E.: Jakość a efektywność. Wyd. UMCS, Lublin 2000, s. 190.

31. Sudół S.: Nauki o zarządzaniu. Węzłowe problemy i kontrowersje. Dom Organizatora, Toruń 2007, s. 9.
32. Šmid W.: Leksykon menedżera. Wyd. Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2000, s. 93.
33. The New Electrical Encyclopedia, A Practical Handbook of Modern Electrical Engineering for Working Engineers. Vol. 2, The Waverley Book Company Ltd., London 1997, p. 506.
34. The World Book Encyclopedia. Vol. 6, Field Enterprises Education Corporation, 1976, p. 77.
35. Ulrich D., Barney J.B.: Perspectives in Organizations: Resource Dependence, Efficiency, and Population. "Academy of Management Review", Vol. 9, No. 3, 1984, p. 476-478.
36. Williamson J.C., Dubrin A.J., Sisk H.L.: Management & Organization. 5th Edition, South-Western Publishing Co., Ohio 1985, p. 163.
37. Wojtaszczyk K.A. (red.): Efektywność reprezentacji interesów Polski w Unii Europejskiej. Katedra Europeistyki WDiNP Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
38. Wysocki R.K.: Efektywne zarządzanie projektami. Tradycyjne, zwinne, ekstremalne. Helion, Warszawa 2013.
39. Zieleniewski J.: Organizacja zespołów ludzkich. Wstęp do teorii i kierowania. PWN, Warszawa 1978, s. 242-244, 256-257.
40. Ziębicki B.: Efektywność organizacyjna podmiotów sektora publicznego. Zeszyty Naukowe UE w Krakowie – Monografie, nr 234, Kraków 2014.
41. <http://sjp.pwn.pl/sjp/efektywny;2556022.html>, data dostępu 15.05.2015 r.

Abstract

Efficiency is a notion that can be hard to define and measure. It aims at being the assessment attribute that is used very often and needs further study. The main objectives of the paper are to show the purposes of multi-interpretations in describing the term of efficiency and propose some recommendations that can enable its better understanding in management science. The explanations of efficiency multi-interpretations were divided into three groups: universal approach in defining and interpreting, existing theoretical-cognitive gap between different scientific disciplines, and the impact of scientific papers in English. The recommendations should be useful especially for scientists and try to solve the issues presented in the paper.